

Vergrijzing...een kleurrijk gegeven !

In opdracht van de Vlaamse Gemeenschapscommissie voerde in 2004 het Overlegplatform Allochtone Ouderen (OVALLO) een vooronderzoek uit naar de noden en behoeften van de Brusselse allochtone ouderen inzake gezondheid en welzijn.

OVALLO is een samenwerkingsinitiatief van voorzieningen en personen die zich inzetten voor het welzijn en de gezondheid van Brusselse senioren van buitenlandse oorsprong in Brussel. Het platform werkt aan een inclusief beleid en vertrekt vanuit een samenlevingsmodel met respect voor elkaars culturele achtergrond. Het platform is sinds 2004 ingebed in de Brusselse Welzijns- en gezondheids-Raad (BWR).

Doelstelling

Drie aspecten vormden de aanleiding voor dit onderzoek. (1) Eerst en vooral is er het groeiend aandeel van de (allochtone) 55-plussers in de Brusselse bevolking. (2) Verder zijn er de signalen van allochtone en autochtone hulpverleners en zelforganisaties die erop wijzen dat deze populatie niet altijd op de juiste manier benaderd en opgevangen wordt. (3) Ten slotte is er de wens van reguliere voorzieningen om allochtone ouderen te bereiken. Tot op heden zijn de meeste organisaties nog op zoek naar de wijze waarop zij dit het best kunnen realiseren.

Het doel van dit onderzoek is tweeledig: enerzijds de gezondheids- en welzijnsbehoeften van deze ouderen in kaart brengen, anderzijds zicht krijgen op de knelpunten die zij ervaren in relatie tot de gezondheids- en welzijnsvoorzieningen. Deze gegevens zullen gebruikt worden om suggesties op korte-, half-lange- en langetermijn te formuleren met betrekking tot een multicultureel ouderenbeleid.

Methode

Op basis van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens zijn er voor de bevraging vijf etnische groepen geselecteerd: een Italiaanse, Spaanse, Marokkaanse, Turkse en zwart-Afrikaanse. Deze populatie vormt 55 procent van de allochtone 55-plussers in Brussel. Zij maken op hun beurt 17 procent uit van de hele Brusselse bevolking ouder dan 55 jaar. Genaturaliseerde allochtone ouderen worden bij deze berekening als autochtoon beschouwd.

Via een semi-gestructureerd diepte-interview werden autochtone en allochtone bevoorrechte getuigen, (potentiële) allochtone mantelzorgers en allochtone senioren (55 jaar en ouder) zelf, bevroegd. Bevoorrechte getuigen zijn personen die vanuit hun functie in de gezondheids- of welzijnssector ervaring hebben met de opvang van allochtone senioren (bijvoorbeeld artsen). Het grootste gedeelte van het interview peilt naar de behoeften van de allochtone ouderen zelf. Zo wordt er gepolst naar zijn of haar culturele invulling van ziekte en welzijn, specifieke vraag naar zorg, houding ten opzichte van een rusthuis en pendelwens naar het land van herkomst. Daarnaast wordt er gekeken hoe goed de oudere op de hoogte is van het bestaande aanbod.

In het kader van het Kofferproject¹ werden ook een drietal groepsgesprekken met de ouderen en de mantelzorgers georga-

niseerd, waarin bovenstaande thema's aan bod kwamen. In totaal gaat het om een populatie van 102 personen, waarvan 60 via een diepte-interview en 42 (36 ouderen en 6 mantelzorgers) door middel van een groepsgesprek bevestigd werden. Uit deze bevestiging kunnen volgende conclusies getrokken worden.

Conclusies

Een eerste conclusie is dat er bij de senioren duidelijk vraag is naar een toegankelijker zorgaanbod. Dit is een zorg die humaan en cultuur sensitief is. In deze context wordt onder andere het personeelstekort aangekaart. Ook de weinig holistische benadering door de hulpverlener is een drempel. Bovendien wordt er weinig rekening gehouden met een aantal culturele aspecten van de hulpvrager in het algemeen.

Toegankelijkheid betekent voor de senioren ook betaalbaarheid. De meeste senioren zijn financieel achtergesteld waardoor ze onder meer de medische kosten niet aankunnen.

Een andere heikel punt bij de gezondheids- en welzijnszorg, is de complexiteit van de procedures en structuren. Dit verklaart de vraag tot administratieve en organisatorische vereenvoudiging van de senioren.

Ten tweede zijn er verschillende andere knelpunten waaraan aandacht geschonken moet worden teneinde het welzijn van de senioren te kunnen bevorderen. Zo klagen veel senioren over eenzaamheid, die het gevolg is van hun geïsoleerd bestaan.

De socio-economische achterstelling waarover eerder sprake was, vertaalt zich ook in slechte huisvesting.

Zoals reeds aangehaald werd, is de complexiteit van de administratie ook een drempel. De taalbarrière en de schriftelijke vorm van communiceren, spelen hierin een belangrijke rol. De verschillende Brusselse bevoegdheden met hun eigen voorzieningen vergroten de verwarring bij de senioren. Ook de hulpverleners klagen deze onoverzichtelijkheid en incoherentie aan.

De senioren zijn ook aangegrepen door het heersende negativisme rond het allochtoon zijn. Ze willen ook van het imago af van altijd de vragende partij te zijn. Ze willen graag tonen dat zij ook iets kunnen bijdragen aan deze samenleving. Men vergeet ook vaak dat de economische groei van België deels te danken is aan deze senioren. In dezelfde lijn ligt hun aanklacht van het heersende individualisme in de Westerse maatschappij en het daarmee samenhangende gebrek aan waardering voor ouderen in het algemeen. De Westerse mentaliteit heeft nog andere gevolgen voor deze ouderen. Het kan de aanleiding zijn voor een generatiekloof tussen henzelf en hun kinderen. Dit oefent een negatieve invloed uit op hun psychisch welbevinden.

Een derde conclusie is de wens van de senioren om thuis oud te

worden. Ze willen graag in hun vertrouwde omgeving oud worden met eventuele ondersteuning van de kinderen of externe hulpverleners. Ze zijn enthousiast over de thuiszorg hoewel de meeste onder hen deze diensten onvoldoende kent. Als opvang thuis niet meer mogelijk is, willen ze graag op het moment dat ze hulpbehoevend worden, opgevangen worden door hun eigen kinderen. De opvang door de kinderen wordt door de

meeste senioren én kinderen als een logische wederdienst ten aanzien van de ouders gezien.

Ten aanzien van een rusthuis kan men een algemene afwijzende houding bespeuren. Dit geldt zowel voor de senioren als de bevoorrechte getuigen. Het rusthuis wordt als de allerlaatste optie gezien voor een zwaar hulpbehoevende bejaarde die bovendien kinderloos en geïsoleerd is. Deze negatieve beoordeling van een rusthuis is vooral te wijten aan de slechte reputatie van het personeel - prestatiedruk en gebrek aan respect - en de angst voor het geprogrammeerde leven in een onbekende omgeving.

Als vierde besluit is er de wens om te pendelen tussen het land van herkomst en België. Bijna alle ouderen reizen uit nostalgische overwegingen naar het land van herkomst. Het klimaat, de natuur en de cultuur van het land van herkomst maken dat ze zich er gelukkig en gezond voelen. Maar het gemis van de kinderen/kleinkinderen en de teleurstelling veroorzaakt door de veranderingen in het land van herkomst, drijft hen terug naar hier. De voornaamste drempel met betrekking tot de pendelwens is gelinkt aan de financiële achterstelling van de senioren.

Zo is er de wet die het gewaarborgd inkomen voor senioren vermindert als de oudere langer dan 29 dagen in het buitenland verblijft. Hiervoor wordt geen onderscheid gemaakt tussen allochtone en autochtone ouderen. Het zijn wel de allochtone ouderen die door hun migratieverleden het meest onder deze regel lijden.

Door de reeds gerapporteerde financiële achterstelling is de prijs van een vliegtuigticket vaak ook een obstakel voor de senioren om regelmatig naar het land van herkomst af te reizen. Dit feit versterkt de opgenoemde pensioensgebonden drempel. Een minderheid - voornamelijk Spanjaarden en Italianen - keert definitief terug naar het land van herkomst. Dezelfde redenen die aanzetten tot pendelen zetten deze minderheid aan tot een definitieve terugkeer. De korte afstand, het feit dat hun herkomstland deel

uitmaakt van de Europese Unie, stimuleren hen om die definitieve stap te zetten.

Een vijfde besluit is het verlangen naar een permanente rustplaats³. Deze permanente rustplaats wordt zowel door de Islamitische begrafenis als door familiale graftomben/begraafplaatsen gegarandeerd. De senioren die er financieel op voorbereid

De 2de en de 3de generatie zijn één van de belangrijkste partners in het inspelen op de allochtone vergrijzing

zijn - aansluiting bij verzekeringen en fondsen door Marokkaanse en Turkse ouderen - of het gewoon financieel aankunnen, krijgen die permanente plaats in het land van herkomst.

Religie speelt een belangrijke rol bij alle bevraagde origines. Alle senioren blijken behoefte te hebben om zich via hun religie te bezinnen over hun huidige leven en zich voor te bereiden op het volgende. Religie ligt ook aan de basis van een aantal aandachtspunten voor de voorzieningen zoals Halal voeding. Religie speelt ook een belangrijke rol in het bevorderen van het psychisch welbevinden van de senioren. Zo haalt een bezoek aan de moskee of kerk de ouderen uit hun isolement.

Wat hun kennis van het aanbod betreft, kan gesteld worden dat deze senioren onvoldoende vertrouwd zijn met het zorgaanbod. Ze kennen de gezondheidszorg in haar klassieke vorm (huisarts, ziekenhuis, apotheker,...) maar niet de globale structuur.

Wat de 2de en de 3de generatie betreft kunnen we concluderen dat zij één van de belangrijkste partners zullen zijn in het inspelen op de allochtone vergrijzing. Het zijn zij die al dan niet beroep zullen doen op externe hulpverlening voor hun ouders. Het spijtige is alleen dat ook zij het aanbod niet kennen. Bovendien is bij velen het oud worden en de hulpbehoefendheid van hun ouders een ver-van-mijn-bed-gebeuren. Dit maakt dat deze groep niet preventief met de opvang van de ouders bezig is. Dit kan tot ondoordachte oplossingen leiden wanneer het probleem zich voordoet. Een groep vangt de zorgvraag van de ouders zeer goed op, al dan niet met externe ondersteuning. Er dient wel opgemerkt te worden dat de huidige achterstelling - wat betreft onderwijs, werkgelegenheid, en huisvesting - van deze generaties nefaste gevolgen kan hebben voor zowel de opvangregeling van hun ouders als die van henzelf.

Uit de vergelijking met de autochtone bejaarden blijkt dat de allochtone ouderen aanleunen bij de achtergestelde positie van bepaalde autochtone hoogbejaarden. Beiden blijken socio-economisch achtergesteld te zijn. De meerderheid is ook laaggeschoold met een zwaar arbeidsverleden met de gekende gezondheidsproblemen tot gevolg. Ook de kennis van het aanbod is minimaal bij deze groep. De autochtone jongbejaarden (55-75 jaar) blijken het beter te hebben dan deze twee groepen. Alle senioren delen de voorkeur naar informele hulp en wijzen een rusthuisverblijf af. De maatschappelijke context waarin we leven laat bij een aantal senioren de vervulling van deze wens echter niet toe. De thuiszorg als een formele optie wordt dan ook enorm gewaardeerd omdat hierdoor de stap naar residentiële opvang zo lang mogelijk uitgesteld kan worden. De veranderingen die ze in een rusthuis willen zien, komen grotendeels overeen met die van de allochtone ouderen. Ze kunnen onder de noemer "humaan en

diversiteits sensitief" geplaatst worden. Zowel de allochtone als de autochtone bejaarden willen hun vrije tijd doorbrengen in het gezelschap van kinderen, familieleden en kennissen. Het verenigingsleven zoals de autochtone ouderen dit hebben, kennen de allochtone ouderen niet. Algemeen kan men stellen dat er grote overeenkomsten zijn tussen autochtone en allochtone senioren.

Tot slot vermelden we dat de gerapporteerde resultaten en conclusies in dezelfde lijn liggen van het recent afgeronde Europese onderzoek naar de noden en de behoeften van allochtone ouderen in tien lidstaten.⁴ Een lokale enquête gehouden door het lokaal dienstencentrum De Vaartkapoen in Sint-Jans-Molenbeek bevestigt eveneens de bevindingen van het OVALLO-onderzoek. De grote lijnen van dit onderzoek zijn ook consistent met de bevindingen van andere wetenschappelijke onderzoeken naar allochtone ouderen in Vlaanderen.^{5,6} Het feit dat de verschillende onderzoeken - buiten enkele bijzonderheden - elkaar bevestigen betekent dat men stilaan zicht begint te krijgen op de grootste drempels waar allochtone - en achtergestelde - senioren mee geconfronteerd worden. Men kan de problemen van deze onzichtbare generatie niet langer negeren. De volgende fase is duidelijk aangebroken: nadenken over en toepassen van maatregelen die een waardig oud worden voor alle senioren garanderen, moet vooraan op de agenda komen te staan! OVALLO zal hier alvast werk van maken want er werd door de Vlaamse Gemeenschapscommissie een projectverlenging van één jaar toegekend.

Het volledige onderzoeksrapport 'Vergrijzing... een kleurrijk gegeven' is te vinden op de website: www.bwr.be

Ze zijn enthousiast over de thuiszorg hoewel de meeste onder hen deze diensten onvoldoende kent.

Het volledige onderzoeksrapport 'Vergrijzing... een kleurrijk gegeven' is te vinden op de website: www.bwr.be

Meer info: BWR, Saloua Berdai, projectverantwoordelijke OVALLO, 02/413 01 51, e-mail saloua.berdai@bwr.be

(1) Dit project dankt zijn naam aan de koffer waarin zich informatiemateriaal bevindt dat de kofferbegeleid(st)er hanteert gedurende de kofferbijeenkomsten. In totaal zijn er zes bijeenkomsten voorzien. Deze worden gebruikt om allochtone senioren en voorzieningen dicht bij elkaar te brengen. Enerzijds worden de allochtone ouderen over het (lokale) zorgaanbod geïnformeerd, anderzijds worden de signalen van de ouderen doorgespeeld naar de voorzieningen.

(2) 'holistisch' betekent letterlijk 'allesomvattend'. In deze context betekent dit dat de hulpverlener zowel het lichamelijke als het geestelijke van de hulpbehoefende mee in rekening brengt in zijn/haar aanpak.

(3) Het graf wordt in de Islam beschouwd als een eeuwig bezit toegewezen door de gemeenschap. In geval van overmacht mag - mits een aantal voorwaarden - het lichaam overgebracht worden naar een gemeenschappelijke Islamitische grafkuil. Laytous B. (2004), Islamitisch begraven: voorschriften en rituelen, www.flwi.ugent.be/cie/archief/docu4.htm

(4) Patel N. et al (2004); Minority elderly health & social care in Europe; (www.priae.org)

(5) Cuyvers G. & Kavs J (2001); De huidige en toekomstige behoeften van allochtone ouderen aan welzijns- en gezondheidsvoorzieningen

(6) Janssens A (2003); Hoe elkaar de hand reiken? De zoekende interactie tussen de allochtone ouderen en het zorgaanbod in de stad Antwerpen.